
HOSPODÁŘSKÉ ZABEZPEČENÍ SOUDOBÉ VÁLKY

Plukovník Oto Švach

Základem ekonomického zabezpečování války je rozhodnutí, jaká opatření uskutečnit již před začátkem války a jaká připravit k realizaci až v případě války. Důležitost této otázky je v tom, že náklady na přípravu války, náklady na obranu mají značný vliv na mírový rozvoj národního hospodářství, na životní úroveň obyvatelstva a tím i na morální stav dané země. Nesprávná řešení přípravy k válce, která se budou mylně považovat již za zastaralá a bezpředmětná, mohou mít svůj vliv na průběh války.

Hledáme-li správné závěry, je nutno vyjít z názoru na příští možnou válku a vyhodnotit zkušenosti z druhé světové války i opatření, která přijímají vyspělé státy po 2. světové válce k zajištění obranyschopnosti.

Ze současných názorů na příští možnou válku je pro naši úvahu důležitý charakter války a rozhodující význam jejího počátečního období.

Počáteční období obou světových válek, tj. období nejméně 3—6 měsíců, bylo v rozhodující míře zabezpečováno vojenskou technikou ze zásob vytvořených v době míru. O tom svědčí příklad Německa, Anglie, USA i Sovětského svazu za druhé světové války. Bylo to zejména proto, že z technických důvodů není možné přebudovat hospodářství, aby vyrábělo podstatně víc vojenské techniky než v době míru a v kratší lhůtě než jsou 3—4 měsíce, u velmi složité techniky i déle.

Lhůty přebudování ovlivňuje především složitost výroby vojenské techniky, náročnost na přípravu výroby i nutnost zkoušek. Např. tank má asi 8 tisíc detailů, výroba vyžaduje asi 100 tisíc operací, celý tank představuje asi 4 tisíce efektivních hodin; to určuje průběžnou dobu výroby nejméně 3 měsíce.

Zahájení výroby vojenské techniky v závodech, které v míru tuto techniku nevyráběly, je značně náročné. Sovětský svaz, který nejúspěšněji a nejrychleji převedl výrobu mírovou na válečnou, dosáhl např. těchto nejlepších výsledků (podle Dějin Velké vlastenecké války — díl II.) „28. července 1941 uložil státní výbor obrany zaměstnancům uralského závodu těžkého strojírenství, aby nejpozději do října zorganizovali ve svém závodě celý výrobní cyklus strojů T 34. Závod měl již v té době značné zkušenosti z výroby tankových koreb. Kromě toho bylo možno převzít zkušenosti blízkého velkého závodu tankového průmyslu, který tanky T 34 vyráběl. Sverdlovské výrobce tanků posílili stalingradští dělníci, kteří přijeli na Ural. V září vyjelo z bran závodu 15 tanků T 34, v říjnu 51 a v listopadu 101 tank.“ Znamenalo to, že první tanky vyjely z tohoto značně vyspělého závodu asi za 2 měsíce, větší série tanků asi za 4 měsíce.

Zkušenosti ukazují, že v případě krátkého válečného tažení, např. přepadení Polska, Holandska, Belgie, Francie na počátku druhé světové války, stačily

zásoby vytvořené v Německu před druhou světovou válkou, případně vždy před každým delším tažením, plně k získání vítězství.

Naopak, jestliže se válečné tažení prodloužilo, bylo nutno k zabezpečení potřeb ozbrojených sil zavést masový rozvoj výroby zbraní, střeliva, bojové techniky a jiných materiálně technických prostředků.

Všechny válčící země proto za 2. světové války přikročily k organizování válečného hospodářství.

Ekonomická příprava k zajištění potřeb soudobé války zahrnuje tyto úkoly a opatření:

1. udržování, vyzbrojování a přezbrojování armády, včetně přípravy zásob v ozbrojených silách,

2. stavby vojenských zařízení a přípravu válčičtů,

3. přípravy přechodu na válečné hospodářství,

4. přípravy k ochraně obyvatelstva po napadení v počátečním období války,

5. přípravy k obnově narušeného národního hospodářství.

Udržování, vyzbrojování a přezbrojování armád je základní úkol přípravy k vedení války. Zahrnuje vybavení armády základním materiálem pro život v době míru, zabezpečení výcviku, mzdové náklady apod. Kromě běžného zásobování vojsk pro potřebu výcviku jsou vytvářeny nezbytné zásoby k mobilizačnímu rozvinutí vojsk, tj. zásoby, které jsou umístěny přímo v mírových útvarcích a jednotkách v rozsahu zabezpečujícím mobilizování těchto útvarců. Dále jsou vytvářeny mobilizační zásoby, nutné pro zásobování vojsk a úhradu ztrát v počátečním období války.

ČSSR za posledních 13 let vynaložila na materiálně technické zabezpečení armády značné finanční prostředky. Do roku 1957 zabezpečovala především základní vyzbrojení armády, od roku 1957 přezbrojení armády a vytvoření materiálových zásob.

Kromě zásob v ozbrojených silách vytváří další zásoby pro potřeby ozbrojených sil národního hospodářství. Vytvářejí se ke krytí a k zásobování vojsk v počátečním období války. Jsou to zejména potraviny, pohonné hmoty apod.

Obdobně jako mnoho jiných států, i Československo ve značném rozsahu zabezpečuje *výstavbu vojenských zařízení*, zejména pak letišť, stanovišť protivzdušné obrany, kasáren, skladů apod. V *přípravě válčičtů* jde především o výstavbu strategických komunikací, úpravu železničních tratí, zvyšování průchodností železničních tratí, železniční a silniční objezdy velkých měst, budování spolehlivého spojení, produktovodů apod. V investiční výstavbě ministerstva národní obrany bylo v průběhu posledních 15 let použito asi 40 % prostředků na výstavbu letišť a zařízení protivzdušné obrany, 20 % na výstavbu kasáren a kolem 20 % na výstavbu skladů. Na investiční výstavbu v přípravě válčičtů bylo vynaloženo v posledních 10 letech asi 40 % na úpravu železniční sítě, 35 % na úpravu silniční sítě, 10 % na úpravu spojovací sítě a asi 15 % na zajištění zásobování pohonnými hmotami.

Přípravy k přechodu na válečné hospodářství, přípravy k ochraně obyvatelstva a přípravy k obnově národního hospodářství po úderech zabezpečují opatření organizačního rázu a vytváření státní rezervy. Ve vytváření státních rezerv pro výše uvedené úkoly bylo v posledních letech těžiště položeno zejména na zajištění léků a proviantu, na zajištění oprav vojenské techniky a výroby v po-

částečným obdobím války, na zajištění obnovy národního hospodářství po úderech, zejména zajištění obnovy silnic a železnic, obnovy spojení a obnovy energetické a plynárenské sítě.

V přípravě k přechodu na válečné hospodářství jde rovněž o výstavbu výrobních kapacit. Výstavba zbrojních kapacit se zaměřuje především na takové závody, které vyrábějí vojenskou techniku v době míru. Část těchto kapacit, především speciální jednoúčelové provozy a zařízení, je možné použít pro civilní výrobu v době míru. V investiční výstavbě zbrojního průmyslu byly za posledních 13 let vybudovány především kapacity na výrobu zbraní a tanků (asi 40 % všech prostředků), kapacity na výrobu letadel (asi 20 %), na výrobu munice a speciální chemii (asi 35 % všech nákladů).

Hlavní význam v materiálně technickém zabezpečení mají dodávky vojenské techniky. Ve 2. světové válce i v poválečných letech náklady na pořizování vojenské techniky dosáhly $\frac{2}{3}$ až $\frac{3}{4}$ všech nákladů k přípravě a vedení války.

Československá armáda zajišťuje dodávky vojenské techniky z vlastního průmyslu a z dovozu.

Výroba vojenské techniky v ČSSR započala po 2. světové válce prakticky až v roce 1951. V prvních třech letech došlo k pronikavému růstu zbrojní výroby v ČSSR. (V roce 1953 dosáhla zbrojní výroba téměř čtyřnásobku výroby z roku 1951.)

Toto tempo rozvoje československého zbrojního průmyslu umožnilo zajistit *plánované vyzbrojení Čs. lidové armády potřebnou vojenskou technikou.* Byly vyráběny zejména proudové letouny MiG 15, bitevní pístové letouny Il 10, dělostřelecké zbraně, kulomety Gorjunov a kulomety vzor 52, dělostřelecká munice, rádiové stanice RF 11, RO 21, R 22, RM 31, malé směrové stanice, řada moderních ženijních strojů a přepravních prostředků, potřebné množství masek, ochranných oděvů a prostředků pro odmořování terénu.

Kromě kladných výsledků v zabezpečování obrany způsobilo vysoké tempo zbrojní výroby některé těžkosti na jiných úsecích národního hospodářství, prohlubovaly se disproporce mezi strojírenskou výrobou a hutní výrobou apod. Proto koncem roku 1953, kdy se z části vyjasnila mezinárodní situace, bylo rozhodnuto snížit postupně plán zbrojní výroby. To se projevilo snížením čisté produkce v roce 1955 na 84 % a v roce 1956 na 80 % oproti roku 1953.

V letech 1957 — 1958 dochází k přezbrojování armády novými druhy materiálu, které lépe odpovídají rozvíjejícím se názorům na vedení války s použitím zbraní hromadného ničení.

V letadlech je to především přechod na nadzvukové letouny MiG 19 a vrtulníky a zavedení cvičných letounů UTI MiG 15. V oboru speciálních vozidel je do výzbroje zaveden tank T 54, obrněný polopásový transportér OT 810 a transportér BTR 50, vyprošťovací, jeřábové a mostní tanky. Dále jsou to nové typy radiolokátorů, rušících zařízení, směrová pojítka, přístroje pro vidění v noci, přístroje pro zjišťování radioaktivity, nové typy samopalů, kulometů, bezzákluzových kanónů apod. Armáda dostala i nové moderní ženijní prostředky pro odminování, přepravní prostředky apod.

Zbrojní výroba se v letech 1957 — 1958 znovu snížila. Důvodem bylo především přezbrojování Čs. lidové armády novými typy výzbroje a s tím spojené usnesení nejvyšších orgánů z konce roku 1957 o zastavení, případně omezení

výroby některých již neperspektivních druhů vojenské techniky. Přitom zavádění nové výroby, především podle sovětské licence, nebylo tak rychlé, aby bylo možno snížení výroby starší vojenské techniky vyrovnat zvýšením výroby nových druhů.

V roce 1958 je tedy nejnižší úroveň výroby vojenské techniky od roku 1952. Celkový odbyt výrobků vojenské techniky činí téměř 40 % výroby z roku 1954. K největšímu poklesu dochází u výroby letadel (27 %) a munice (50 %). K částečnému vzestupu došlo u výroby speciálních vozidel; dochází ke značnému vzestupu u slaboproudu a optiky (47 %) a u ostatní vojenské techniky (310 %).

Od roku 1958 dochází opět k růstu výroby vojenské techniky jako celku a v roce 1963 dosahuje již 153 % výroby roku 1958. Výroba vojenské techniky činí v těchto letech asi 6 % celkové strojírenské výroby. K vzestupu výroby dochází zejména v důsledku zavedení nových druhů vojenské techniky, např. letounů MiG 21, cvičných proudových letounů L 29, leteckých raket, tanků T 54 Řeka, obrněných transportérů TOPAS a SKOT, nových druhů samopalů a kulometů, rádiových stanic RM 31, R 105, R 108, R 109, leteckých palubních rádiových stanic, dálkopisů, indikátorů radioaktivního záření, dozimetrů, infrapřístrojů, mostových souprav, nových typů ochranných masek apod.

Vzhledem ke stále vzrůstající technické náročnosti vojenské techniky se prohlubuje mezinárodní dělba práce. Pro ČSSR to znamená zvyšování podílu dovážené techniky na celkovém množství vojenské techniky, dodané ozbrojeným silám. V posledních 5 letech činil dovoz vojenské techniky 25 — 30 % celkových dodávek ozbrojeným silám (z toho asi 80 % je dovoz vysoce technicky náročných výrobků). Dovoz vojenské techniky má významný podíl na celkovém dovozu. V letech 1956-60 činil průměrně 5 % z celkového dovozu a 28 % ze strojírenského dovozu. V letech 1956-60 je významný i náš vývoz vojenské techniky, který činil téměř 9 % celkového vývozu a 30 % strojírenského vývozu.

Dělba práce ve výrobě soudobé vojenské techniky vyplývá z obdobných požadavků jako dělba práce v národním hospodářství vůbec. Zvláštnost je však především v tom, že vojenská technika stojí obvykle na úrovni soudobých výsledků vědy a techniky a její zabezpečování vyžaduje vysoce kvalifikovaných kadrů a značného množství kvalitních surovin.

Koordinaci ekonomických příprav k vedení války v rámci Varšavské smlouvy řeší Spojené velení armád států - účastníků této smlouvy, a kromě toho Rada vzájemné hospodářské pomoci.

Spojené velení stanoví především základní předpoklady pro unifikaci výzbroje a nejvýhodnější výzbroj pro jednotlivé státy. Ekonomické otázky a otázky hospodářské politiky řeší Rada vzájemné hospodářské pomoci, zejména ve Stálé komisi RVHP pro obranný průmysl.

Stálá komise RVHP pro obranný průmysl řeší základní otázky specializace výroby vojenské techniky na mnohostranném základě. Mezinárodní specializaci výroby zajišťuje především u sériových výrobků vojenské techniky a u technologického zařízení pro jejich výrobu.

Složitost vojenské techniky vyžadovala v oblasti výroby stále více mezistátní spolupráce, především se Sovětským svazem; postupně vznikla i dvoustranná kooperace s dalšími zeměmi, např. u letounu MiG 17, u tanku T 54 a v poslední době u středního kolového obrněného transportéru OT 54 s PLR apod. Dovoz

kompletů, uzlů a speciálního materiálu činil v posledních letech až 10 % čisté produkce vojenské techniky.

Vedle ekonomické přípravy ozbrojených sil je třeba zabezpečovat potřebná opatření k zajištění počátečního období války v národním hospodářství.

Co rozumět pod pojmem počátečního období války z hlediska hospodářských mobilizačních příprav? Je to takové období, kdy národní hospodářství se bude řídit podle připravených plánů a operativními zásahy řídicích orgánů. Je to období technických, technologických a ekonomických přeměn národního hospodářství pro potřeby války.

V tomto smyslu počáteční období války zahrnuje přibližně první 2 měsíce války. Při jeho určení vycházíme především z možnosti sestavit komplexní národohospodářský plán na další období války. Vezmeme-li za základ variantu, která počítá s hromadnými údery zejména v prvních 2 — 3 dnech války, potom nejméně 5 — 7 dnů budou trvat prvořadě práce k záchraně lidských životů a k nejnutnější obnově dopravy a spojů. Teprve po této době bude možno zajistit odbornou technickou prohlídku a zhodnotit možnosti obnovy a rekonstrukce výrobních zařízení, Technické vyhodnocení stavu základních fondů, surovin apod. i zjištění ztrát na lidech si vyžádá opět několik dnů (podle odhadu až 1 týden). Celkové vyhodnocení za jednotlivá odvětví, včetně nejdůležitějších navazujících odvětví, si vyžádá opět 10 — 14 dnů usilovné práce na stanovení základních směrných úkolů pro obnovu a rozvoj válečného hospodářství.

Sestavení válečného hospodářského plánu na ústředních orgánech a dále pak na podřízených organizacích si podle odhadu vyžádá asi 1 měsíc. To znamená, že válečný hospodářský plán, zpracovaný podle konkrétní situace počátečního období války, může ustoupit v platnost počátkem třetího měsíce války.

Částečně lze přitom vycházet i ze zkušeností Velké vlastenecké války SSSR. Dne 4. července 1941 uložil Státní výbor obrany komisi, vedené předsedou Gosplanu SSSR, aby vypracovala plán válečného hospodářství k zajištění obrany země se zřetelem k využití zdrojů na Volze, v Západní Sibiři a na Uralu. Dne 16. srpna schválila Rada lidových komisařů předložený plán válečného hospodářství na IV. čtvrtletí 1941 a 1942 v těchto rajónech. Podle těchto údajů je možno soudit, že plán pro východní oblasti SSSR, vycházející z hodnocení válečné situace, byl zpracován v období 5 — 6 týdnů.

Pro období prvních 2 měsíců války je proto podle mého názoru nutné v míru připravit mobilizační plány a opatření pro národní hospodářství, a to pro různé situace, které mohou za války nastat.

Základ těchto opatření je řešení nejobtížnější situace, tj. při napadení našeho území zbraněmi hromadného ničení. Nižší orgány a organizace (okresy, podniky, závody) připravují i alternativy bez napadení ZHN, která je pro řadu menších celků reálná.

Na úseku řízení bude třeba co nejrychleji získat potřebné informace o ztrátách obyvatelstva, o ztrátách výrobních kapacit i o opatřeních, která nižší orgány řízení přijaly. Jde tedy o zajištění nejnutnějšího spojení řídicích orgánů všech typů a o účelnou organizaci statistického zjišťování a zpracování údajů, aby bylo možno přijímat operativní rozhodnutí k řešení vzniklé situace.

Na *závodech* bude nutno ihned přistoupit k plnění válečných úkolů, které byly stanoveny již v míru. Bude to zejména

- ve výrobě vojenské techniky zajistit co nejrychlejší dokončení a doremontování rozpracovaných výrobků vojenské techniky a zavedení výroby v nejkratších možných termínech; přijmout potřebná opatření k zajištění oprav vojenské techniky a vozidel,

- podle možností postupně ověřovat kooperační vztahy s odběratelskými i dodavatelskými závody, hledat a určit v případě zničení nebo značného poškození závodů náhradního (alternativního) plnítele původního úkolu (zejména u dodávek pro vojenskou techniku); přitom využít alternativních plánů, připravených v míru,

- upravit režim práce podle podmínek napadení (radioaktivní stopa, dlouhodobý vzdušný poplach atd.).

Na *úseku dopravy* bude třeba realizovat plán vojenských a evakuačních přeprav; všemi silami, které budou k dispozici, zajišťovat přednostně obnovu železnic a silnic, řešit otázky kombinovaných železničních a silničních přeprav při dočasném přerušení železničních sítí apod.

Na *úseku pracovních sil* bude nutné:

- nasazovat práce schopné obyvatelstvo k prvořadým záchranným, likvidačním, obnovovacím pracím a ženiijním pracím pro ozbrojené síly,

- zdravotnický zabezpečit evakuované a napadené obyvatelstvo; k tomu rozvinout řadu improvizovaných nemocnic a aktivovat oddíly, které poskytnou první lékařskou pomoc,

- získat přehled o vlivu válečných událostí na stav pracovních sil; to se týká zejména povolání značné části pracovníků do ozbrojených sil, evakuace a rozptýlení obyvatelstva, ztrát v důsledku válečných událostí, nasazení pracovníků na likvidační a obnovovací práce, zajištění úkolů pro ozbrojené síly apod.;

- vyhlásit pro všechno práce schopné obyvatelstvo pracovní povinnost a případně prodloužení pracovní doby.

Na *úseku materiálně technického zabezpečení* bude třeba využívat strategických surovin a materiálu především pro potřeby ozbrojených sil, omezit prodej pohonných hmot a pneumatik s cílem přednostně zabezpečit ozbrojené síly apod.

Ve stavební výrobě a investiční výstavbě se dokončí výstavba provizorních a polních úkrytů; soustředí se úsilí na rychlé odstraňování škod apod.

Ke splnění těchto a řady dalších zde neuvedených úkolů se již v míru připravují jak organizační a operační, tak i státní rezervy a investiční opatření.

* * *

Rozhodující období soudobé války, tj. počáteční období musí být zajištěno vojenskou technikou, vyrobenou již v době míru.

Mobilizační přípravy národního hospodářství, jak organizační, tak i tvorba rezerv a investiční výstavba zaměřují se přednostně k období prvních dvou měsíců války. Jejich obsahem jsou přípravy ke snížení zranitelnosti národního hospodářství v počátečním období války a k ochraně obyvatelstva před následky napadení zbraněmi hromadného ničení.